

«Теологізація політики призводить до ідеологізації віри»

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

9 СІЧНЯ 2019

В урочистість Христа – Царя Всесвіту, 24 листопада 2002 року, у резиденції Конгрегації віровчення її тодішній префект кардинал Йозеф Рацінґер підписав Доктринальну ноту про деякі питання участі католиків у політичному житті. Цей документ виявив кілька важливих проблем, і досі актуальних у світовій і регіональних політиках.

Фото: Якуб Гонцяж ОР

Контексти «доктрини Кеннеді»

На перший погляд, це доволі загальний текст, без якихось специфічних контекстів. Проте заслуговує особливої уваги невеличкий пасаж про «деякі організації, засновані на католицьких принципах», що «надавали підтримку політичним силам або рухам, позиції яких незгідні з моральним і соціальним ученням Церкви», і «католицькі періодичні видання», що «висловлювали з приводу політичних виборів неоднозначні або некоректні думки щодо фундаментальних етичних питань» (7). Цей фрагмент змушує пригадати, що саме на 2002 рік припав пік дебатів про роль етичних принципів і цінностей у політиці, центром яких стали США. З одного боку, після терористичного акту 11 вересня 2001 року там дискутували про можливе «втихомирення Іраку» й так звану теорію справедливої війни. З іншого, саме на листопад 2002 року припадали вибори до Конгресу США. Тодішня передвиборча кампанія унаочнила важливу проблему. Щонайменше двоє політиків-республіканців – Джон Керрі й Рудольф Джуліані – які сповідували католицизм, відкрито про це заявляли й у публічній сфері відігравали роль «неоконсервативних ікон стилю», у прагненні здобути симпатії електорату стали на бік певних ідей, які радикально суперечили постулатам католицької доктрини. Ішлося, зокрема, і про підтримку політики абортів, евтаназії, укладення одностатевих союзів – заради так званих національних інтересів, інколи навіть усупереч особистим переконанням, про що, наприклад, прямо говорив Рудольф Джуліані.

Винятковість ситуації полягала в тому, що протягом попередніх 50 років американські політики-католики в публічній сфері дотримувалися тактики, яка отримала назву «доктрини Кеннеді». 1960 року її сформулював як особистий принцип політичної поведінки чи не перший президент-католик Джон Кеннеді. Ішлося про те, що в політичних питаннях для нього не може бути жодного зовнішнього тиску чи диктату з боку релігійних інституцій; ухвалюючи рішення, він керується лише голосом власного сумління.

Ситуація 2002 року стала переломною: американські політики, які позиціонували себе як католики, почали не просто чинити всупереч своєму сумлінню, а й визнавати, що так роблять. Ця роздвоєність стала маркером серйозних проблем у сфері публічної й політичної діяльності католиків узагалі й у США зокрема. Тому Конгрегація віровчення, не говорячи прямо про досвід США, виклала певні зауваги щодо загальної ситуації.

Проблема інституціональності

Перший вектор ноти, на який варто звернути увагу, – це проблема так званого конфесіоналізму, або ж ролі й участі інституціональної Церкви в політичному житті. Можливо, для України дебати про це не такі актуальні, як у США чи Європі, а проте цей ключовий елемент, закріплений у католицькій доктрині, варто мати на увазі. Компендіум соціальної доктрини Католицької Церкви вказує: «Церква – це не політична спільнота, і вона не залежить від жодної політичної системи» (50). Тому базовий постулат інституціональної Церкви та її ієрархії – як церковної влади – це «не втручання у сферу публічного правління окремих країн» (Нота, 6). Звертаємо увагу читачів, що окремі фрагменти доктринальної ноти ввійшли до Компендіуму соціальної доктрини (див. КСД, 571).

Про таке невтручання тодішній префект Конгрегації віровчення говорив, презентуючи ноту на симпозіумі в університеті Санта Кроче 2003 року: «Насамперед треба уникати теологізації політики, бо це призведе до ідеологізації віри. Політики, по суті, не можна вивести з віри, тільки з розуму; тому розрізнення сфери політики та сфери віри стоїть у центрі традиції християнства. Ми знаходимо його в словах Христа: “Віддайте ж кесареве кесареві, а Боже Богові” (див. Мт 22, 21). У цьому сенсі держава світська, профанна – у позитивному значенні слова. На думку спадають прекрасні слова святого Бернарда з Клерво, адресовані тодішньому Папі: “Не думайте, що ви – наступник Костянтина; ви наступник не Костянтина, а Петра. Ваша основна книга – це не кодекс Юстиніана, а Святе Письмо”».

І, щоб у присутніх не залишалося сумнівів, далі в тому самому виступі кардинал Йозеф Рацінгер додав: «Подані в нашій доктринальній ноті й адресовані католицьким політикам вказівки щодо цінностей, які потрібно захищати, навіть якщо вони не відповідають думці більшості, не мають на меті втручання церковної ієрархії в політику. Ідеться про необхідну допомогу для того, щоб самі віряни-політики могли докластися до політичній дискусії спільним свідченням і так показати реальну й конкретну присутність цінностей, які мають керувати всім у політиці».

Проблема вишколу сумління

Другий важливий вектор ноти – це опис механізму долучення католицької віри до політичного життя та його базової методології. Він заслуговує особливої уваги з боку душпастирів, катехизаторів і всіх, хто в католицьких спільнотах залучений у справу формації вірних і несе на собі місію, яку Кодекс канонічного права іменує *munus docendi*.

Нота не розриває, а навпаки, міцно пов'язує сферу віри зі сферою політичного. «Гадаю, є певний зв'язок між вірою й політикою: віра (fides) – це те, що може просвітити розум (ratio), вилікувати, зцілити хворий розум. Не в тому сенсі, що цей вплив віри переносить політику зі сфери дії розуму до сфери дії віри, а в тому, що розум повертається “до тям”, сам до себе, віра допомагає йому бути самим собою, не відштовхує його», – пояснював кардинал Йозеф Рацінгер у згаданому вже виступі в Санта Кроче.

Отож, залученість у життя політичної спільноти – це справа розуму людини, особистого вибору, який вона робить згідно з голосом розуму й сумління-свідомості. Тому нота звертає увагу на те, що «сприяння спільному благу суспільства згідно з сумлінням не має нічого спільного з “конфесіоналізмом” або релігійною нетерпимістю. Для католицької моральної доктрини правова автономія політичної чи цивільної сфери, її відокремленість від релігії та Церкви – але не від моралі – це цінність» (6). Документ також доволі ненав'язливо нагадує, що «добре сформоване християнське сумління не дозволяє голосувати за політичну програму або окремий закон, який суперечить фундаментальному змісту віри й моралі» (4), залишаючи відкритим питання відповідальності за правильну формацію сумління вірних.

Нота неначе стає обґрунтуванням «доктрини Кеннеді», надає їй методологічної довершеності й гармонії: «Жити й діяти відповідно до свого сумління в політичних питаннях – це не рабське підкорення принципам, які буцімто не мають нічого спільного з політикою, і не конфесіоналізм, а спосіб, у який християни пропонують конкретний внесок, аби через політичне життя суспільство стало справедливим і відкритим до гідності людської особистості» (6).

Нарешті, текст наголошує на потребі узгодженості між вірою й життям, Євангелієм і культурою, на обов'язку католиків бути – зокрема у сфері політичного й публічного життя – морально послідовними, міцними в єдиному й неподільному сумлінні. Зовсім не випадково в ноті процитовано апостольське повчання Йоана Павла II «Christifideles laici» про покликання та місію мирян: «Не може бути двох протилежних джерел: з одного боку так званого “духовного” життя з його власними цінностями та вимогами, з іншого – так званого “світського” життя, яке охоплює сім'ю, працю, суспільні відносини, політичну й культурну діяльність» (6). Це ще одне нагадування, що основний діяч у житті політичної спільноти – не ієрархічні структури Церкви, а католики-миряни. У цьому контексті особливо цікаві підсумки ноти, які завершуються цитатою з конституції II Ватиканського собору «Gaudium et spes»: вона ніби застерігає католиків від ризику впасти в маніхейську єресь, провіщаючи перестороги проти неоєресей, про які нещодавно писав «Verbum»: «Відступають від істини ті, які, знаючи, що “ми не маємо тут постійного міста, а майбутнього шукаємо”, вважають, що вони можуть нехтувати своїми земними обов'язками, не розуміючи, що сама віра ще більше зобов'язує їх ці обов'язки виконувати, відповідно до того покликання, що дається кожному» (9).

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

9 СІЧНЯ 2019